

Seksuaalse enesemääramise vanus Euroopa riikides

Nr 9

30.05.2022

Riigikogu kiitis hiljaaegu heaks seaduse, millega tõstetakse seksuaalse enesemääramise vanusepiir seniselt 14 eluaastalt 16 eluaastale. Eesti ei ole siinkohal erand, seksuaalse enesemääramise iga on kahe viimase kümnendi jooksul tõstetud mitmes Euroopa riigis (nt Moldovas, Venemaal, Horvaatias, Hispaanias, Küprosel, Islandil, Leedus, Kosovos, Sloveenias). Eraldi saab välja tuua Malta, kus 2018. aastal ühtlustati seksuaalse enesemääramise iga enamiku Euroopa riikidega ja langetati varasemalt 18 eluaastalt 16 eluaasta peale.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2011/93/EL¹ (mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust) artikkel 2 sisustab seksuaalse enesemääramise mõiste kui vanuse, alla mille on siseriikliku õiguse kohaselt keelatud seksuaaltegevuses osalemine. See tähendab, et seksuaalsuhe alaealisega, kes ei ole veel jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka, on võrdsustatav vägistamisega – seda ka siis, kui noor on seksuaalaktiga nõustunud. Lähtepunktiks on, et enne seksuaalse enesemääramise ikka jõudmist ei saa nooruk oma arengutaseme tõttu anda vaba nõusolekut seksuaaltegevustes osalemiseks, sest neil ei ole selleks piisavalt teadmisi ja kogemust ning nad on sageli kergemini mõjutatavad.

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on oma 2020. aasta resolutsioonis² kutsunud liikmesriike üles tagama, et seksuaalse enesemääramise vanus ei oleks alla 18 eluaasta, välja arvatud alaealiste konsensuslike seksuaalsuhete puhul või kui partnerite vanusevahe on väike (kuni kaks aastat), mis juhul ei tohiks seksuaalse enesemääramise vanus olla madalamal kui 15 eluaastat. Nendest mõõdikutest lähtuvalt (seksuaalse enesemääramise vanus, alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted ja väikese vanusevahe erand ehk nn Romeo ja Julia klausel) püüabki teemaleht Euroopa riikide regulatsioonidest ülevaate anda.

Riigid, kus seksuaalse enesemääramise iga on 14 eluaastat

Seksuaalse enesemääramise vanus on 14 eluaastat kolmeteistkümnes Euroopa riigis: Albaanias³, Austrias, Bosnia ja Hertsegoviinas, Bulgaarias, Itaalias, Liechtensteinis, Montenegros, Portugalis, Põhja-Makedoonias, Saksamaal, San Marinos, Serbias ja Ungaris (vt ka joonis 1).

Alaealiste konsensuslikeks seksuaalsuheteks on loodud erandid ligikaudu pooltes riikides. **Austrias** ja **Itaalias** on lubatud alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted vähemalt 13-aastasega juhul, kui partnerite vanusevahe jääb alla kolme aasta. Austrias on lubatud seksuaalse sisuga tegevused ka vähemalt 12-aastasega tingimusel, et ei jõuta seksuaalvahekorran ja partnerite vanusevahe ei ületa nelja aastat. **Ungaris** ja **Liechtensteinis** on seksuaalsuhted kahe alaealise vahel lubatud olukorras, kus noorem osapool on vähemalt 12 eluaastat vana, seejuures Liechtensteinis kehtib täiendav nõue, et vanem partner ei tohi olla rohkem kui 3 aastat vanem. **Serbias** ja **Montenegros** ei ole alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted reguleeritud küll ühegi numbrilise näitaja kaudu, kuid noorema kui

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=ET>

² <https://pace.coe.int/en/files/28673>

³ Karistatavad on ka seksuaalsuhted 14-aastase või vanema alaealisega, kes ei ole saavutanud seksuaalset küpsust.

võimalust ei saa kasutada juhul, kui ohver oli noorem kui 12-aastane või süüdistatav 22-aastane või vanem.

Sarnase põhimõtte kohaselt hinnatakse noorte seksuaalsuhteid ka **Rootsis**. Kui kõiki asjaolusid arvesse võttes võib eeldada, et tegu ei olnud lapsealise kuritarvitamisega, siis seksuaalsuhet noorema kui 15-aastasega ei karistata. Väikese vanusevahe erandit kohaldades üldiselt nõutakse, et noorem partner peab olema vanuse poolest lähedal seksuaalse enesemääramisõiguse piirile ja teo toimepanija on vaid veidi vanem.

Kasutatud andmete põhjal puuduvad erandid alaealiste konsensuslike seksuaalsuhete lubamiseks ja nn Romeo ja Julia klausel (s.o väikese vanusevahe erand) Monacos, Poolas, Slovakkias ja Tšehhis.

Riigid, kus seksuaalse enesemääramise iga on 16 eluaastat

Seksuaalse enesemääramise eapiir on seatud 16 eluaastale kahekümne kahes Euroopa riigis: Andorras, Armeenias, Aserbaidžaanis, Belgias, Eestis, Gruusias, Hollandis, Hispaanias, Kosovos, Leedus, Luksemburgis, Lätis, Maltal, Moldovas, Norras, Rumeenias, Soomes, Šveitsis, Ukrainas, Valgevenes, Venemaal ja Ühendkuningriigis.

Eestis on seadusandja kehtestanud väikese vanusevahe erandi, mille kohaselt on lubatud seksuaalsuhted vähemalt 14-aastase ja kuni 5 aastat vanema partneri vahel. **Šveitsis** ja **Rumeenias** ei karistata seksuaalsuhteid, milles osalejate vanusevahe ei ületa 3 aastat. Väikese vanusevahe erandit saab kohaldada ka **Hispaanias**, **Hollandis** ja **Maltal**, kuid iga olukorda hinnatakse juhtumispõhiselt. Näiteks Hispaanias ei karistata seksuaalsuhet alla 16-aastasega juhul, kui partnerite vanusevahe ei ole suur ning nad asuvad sarnasel küpsusastmel (viimane jääb kohtuniku hinnata).

Alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted on lubatud ka **Gruusias**, **Kosovos**, **Lätis**, **Leedus**, **Moldovas**, **Norras**, **Soomes**, **Valgevenes**, **Armeenias**, **Venemaal**, **Ukrainas** ja **Ühendkuningriigis**. Armeenias, Lätis, Leedus, Ukrainas, Valgevenes ja Venemaal ei ole selleks küll kehtestatud konkreetset vanusevahemikku, kuid noorema kui 16-aastase isikuga seksuaalvahekorras olemise eest karistatakse üksnes täiskasvanut⁷. **Kosovos** on lubatud alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted, kus noorem partner on vähemalt 14-aastane ja partnerite vanusevahe ei ületa kahte aastat. **Soomes** ja **Moldovas** kehtib reegel, et partnerite vanuse, vaimse ja füüsilise küpsuse juures ei tohi olla suurt erinevust. **Norras** on lubatud 14–15-aastaste konsensuslikud seksuaalsuhted, küll aga karistatakse täiskasvanuid ja 16-aastaseid ning vanemaid alaealisi, kes astuvad seksuaalvahekorda noorema kui 16-aastasega. Alaealise puhul on siiski võimalik süüdistusest loobuda juhul, kui partnerid on sarnase vanuse ja/või küpsusastmega. Alates 16. eluaastast on noorel õigus seksuaalsetes tegevustes osalemise üle ise otsustada, kuid neil on keelatud luua seksuaalsuhteid alla 14-aastastega, samuti jääb kehtima kaitse täisealise isiku poolt usaldussuhte kuritarvitamise eest⁸.

Kasutatud allikate põhjal puuduvad erandid Andorras, Aserbaidžaanis ja Luksemburgis. Hetkel ei ole erandeid kehtestatud ka Belgias, küll aga plaanitakse lähiajal lubada seksuaalsuhe vähemalt 14-aastasega juhul, kui partnerite vanusevahe ei ole suurem kui kaks aastat⁹.

Riigid, kus seksuaalse enesemääramise iga on 17 eluaastat või kõrgem

Kürposel ja **Iirimaal** on seksuaalse enesemääramise eapiir 17 eluaastat. Kui Kürposel on alaealiste konsensuslikud seksuaalsuhted lubatud ja kehtib ka väikese vanusevahe erand (karistatav ei ole seksuaalsuhe kahe partneri vahel juhul, kui mõlemad partnerid on vähemalt 13-aastased ja vanem partner kõige rohkem 19-aastane), siis Iirimaal sedavõrd liberaalsed ei olda. 2017. aasta

⁷ Erandid võivad olla kehtestatud juhuks, kus kriminaalvastutusikka jõudnud alaealine on seksuaalsuhtes väga noore lapsega, kuid sellele teemaleht ei keskendu.

⁸ <https://zanzu.no/en/rights-and-law/your-rights/age-of-consent>

⁹ <https://www.brusselstimes.com/186070/from-consent-to-burden-of-proof-belgium-reforms-sexual-criminal-law-vincent-van-quickenborne>

seadusemuudatuse kohaselt on Iirimaa võimalik 15–16-aastase nõusolekule seksuaalvahekorda astumiseks tugineda juhul, kui partnerite vanusevahe jääb alla kahe aasta¹⁰.

Türgis saabub seksuaalse enesemääramise iga täisealiseks saades ehk 18-aastaseks saamise päeval, küll aga karistatakse 15-aastase või vanema alaealisega seksuaalvahekorras olemise eest vaid juhul, kui selle kohta esitatakse kaebus. Ka **Vatikani** linnriigis tõsteti 2013. aastal seksuaalse enesemääramise eapiir 12 eluaastalt 18 eluaastale (erandiks on abielulised suhted).

Kokkuvõte

Lapse sirgumine täiskasvanuks on seotud erinevate sotsiaalsete ja õiguslike künnistega, mis tähistavad ühelt sotsiaalselt, majanduslikult või isiklikult staatusest üleminekut. Üheks selliseks künniseks on ka seksuaalse enesemääramise iga, iseloomustades üleminekut n-ö mitteseksuaalsest lapsest noorukiks, kes on pädev võtma vastutuse ning andma oma vaba ja täieliku nõusoleku osalemaks intiimsetes tegevustes.

Vanus, alates millest peetakse noort pädevaks otsustama, kas, millal ja kellega ta seksuaalsetes tegevustes osaleda soovib, jääb Euroopas vahemikku 14–18 eluaastat, kusjuures enamikes riikides on kehtestatud ka erand alaealiste konsensuslikeks seksuaalsuheteks ja/või väikese vanusevahe erand. Ei saa siiski järeldada, et riikides, kus seda tehtud ei ole, seksuaalsuhe noorega, kellel on seaduse järgi keelatud seksuaalsetes tegevustes osalemine, ilmtingimata partneri jaoks vabadusekaotust või muud kriminaalvastutust tähendab. Seda põhjusel, et riikide käsutuses on erinevad vahendid, mille kaudu alaealiste konsensuslikke seksuaalsuhteid lubada. Üheks selliseks vahendiks on kriminaalvastutusega, mis saabub osades riikides (nt Luksemburgis, Portugalis, Poolas) hiljem kui seksuaalse enesemääramise iga. Oluline on ka meeles pidada, et alaealist õigusrikkujat käsitletakse täisealise õigusrikkujaga võrreldes erinevalt ja kohtul on alati pädevus asjaolusid hinnata. Näiteks Bulgaarias saabub nii seksuaalse enesemääramise vanus kui ka kriminaalvastutusega küll 14-aastaselt, kuid alaealist karistatakse vaid juhul, kui ta suudab mõista oma tegede olemust ja tähendust ning neid juhtida.

Lauraliisa Mark
nõunik
lauraliisa.mark@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

- Protection of minors. Kättesaadav: <https://www.protection-of-minors.eu/en/index>
- Euroopa parlamendiuuringute ja dokumendikeskuse (ECPRD) koostöövõrgustik
- World Population Review. Kättesaadav: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/age-of-consent-by-country>
- Zhu, G., van der Aa, S. (2017). Trends of age of consent legislation in Europe: A comparative study of 59 jurisdictions on the European continent. <https://doi.org/10.1177/2032284417699293>

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.

¹⁰ https://www.citizensinformation.ie/en/birth_family_relationships/children_s_rights_and_policy/children_and_rights_in_ireland.html